DOMSTOLENS DOM (Femte Afdeling)

16. november 2000 *

I sag C-248/98 P,

NV Koninklijke KNP BT, Amsterdam (Nederlandene), ved advokat T.R. Ottervanger, Bruxelles, og med valgt adresse i Luxembourg hos advokaterne Loeff, Claeys og Verbeke, 56-58, rue Charles Martel,

appellant,

angående appel af dom afsagt den 14. maj 1998 af De Europæiske Fællesskabers Ret i Første Instans (Tredje Udvidede Afdeling) i sag T-309/94, KNP BT mod Kommissionen (Sml. II, s. 1007), hvori der er nedlagt påstand om ophævelse af denne dom,

den anden part i appelsagen:

Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved R. Lyal og W. Wils, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede, og med valgt adresse i Luxembourg hos C. Gómez de la Cruz, Kommissionens Juridiske Tjeneste, Wagnercentret, Kirchberg,

* Processprog: nederlandsk.

sagsøgt i første instans,

har

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, A. La Pergola, og dommerne M. Wathelet (refererende dommer), D.A.O. Edward, P. Jann og L. Sevón,

generaladvokat: J. Mischo
justitssekretær: R. Grass,

på grundlag af den refererende dommers rapport,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 18. maj 2000,

afsagt følgende

Dom

1 Ved appelskrift indleveret til Domstolens Justitskontor den 9. juli 1998 har NV Koninklijke KNP BT i henhold til artikel 49 i EF-statutten for Domstolen iværksat appel af dom afsagt den 14. maj 1998 af Retten i Første Instans i sag T-309/94, KNP BT mod Kommissionen (Sml. II, s. 1007, herefter »den

appellerede dom«), hvorved Retten delvis annullerede Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton) (EFT L 243, s. 1, herefter »beslutningen«) og i øvrigt frifandt Kommissionen.

Faktiske omstændigheder

2 Ved beslutningen pålagde Kommissionen 19 producenter, der leverer karton inden for Fællesskabet, bøder for overtrædelser af EF-traktatens artikel 85, stk. 1 (nu artikel 81, stk. 1, EF).

3 Det fremgår af den appellerede dom, at beslutningen blev truffet på baggrund af nogle uformelle klager, som i 1990 blev indgivet af British Printing Industries Federation, der er en brancheorganisation for de fleste kartonemballagetrykkerier i Det Forenede Kongerige, og af Fédération française du cartonnage, og efter kontrolundersøgelser, som Kommissionens repræsentanter i april 1991 uanmeldt foretog i henhold til artikel 14, stk. 3, i Rådets forordning nr. 17 af 6. februar 1962, første forordning om anvendelse af bestemmelserne i traktatens artikel 85 og 86 (EFT 1959-1962, s. 81), hos et antal virksomheder og brancheorganisationer inden for kartonsektoren.

4 På grundlag af de ved kontrolundersøgelserne og på baggrund af begæringer om oplysninger og skriftligt materiale fremkomne oplysninger konkluderede Kommissionen, at de berørte virksomheder fra midten af 1986 og mindst til april 1991 (i de fleste tilfælde) havde deltaget i en overtrædelse af traktatens artikel 85, stk. 1. Den besluttede som følge heraf at indlede en procedure i henhold til denne bestemmelse og fremsendte ved skrivelse af 21. december 1992 en meddelelse af klagepunkter til hver enkelt virksomhed. Samtlige virksomheder svarede skriftligt. Ni virksomheder begærede mundtlig høring.

5 Som afslutning på proceduren vedtog Kommissionen beslutningen, der indeholder følgende bestemmelser:

»*Artikel 1*

Buchmann GmbH, Cascades SA, Enso-Gutzeit Oy, Europa Carton AG, Finnboard — the Finnish Board Mills Association, Fiskeby Board AB, Gruber & Weber GmbH & Co. KG, Kartonfabriek 'De Eendracht' NV (der handler under navnet BPB de Eendracht), NV Koninklijke KNP BT NV (tidligere Koninklijke Nederlandse Papierfabrieken NV), Laakmann Karton GmbH & Co. KG, Mo och Domsjö AB (MoDo), Mayr-Melnhof Kartongesellschaft mbH, Papeteries de Lancey SA, Rena Kartonfabrik AS, Sarrió SpA, SCA Holding Ltd (tidligere Reed Paper & Board (UK) Ltd), Stora Kopparbergs Bergslags AB, Enso Española SA (tidligere Tampella Española SA) og Moritz J. Weig GmbH & Co. KG har overtrådt artikel 85, stk. 1, i EF-traktaten ved deltagelse

— i Buchmann's og Rena's tilfælde fra omkring marts 1988 og i hvert fald til slutningen af 1990

— hvad angår Enso Española i hvert fald fra marts 1988 til i hvert fald udgangen af april 1991

— i Gruber & Weber's tilfælde i hvert fald fra 1988 og indtil slutningen af 1990

— i de andre tilfælde fra midten af 1986 og i hvert fald til april 1991

i en aftale og samordnet praksis, der startede medio 1986, og som indebar, at leverandører af karton i EF

— samledes regelmæssigt ved en række hemmelige og institutionaliserede møder for at diskutere og nå til enighed om en fælles brancheplan med henblik på at begrænse konkurrencen

— nåede til enighed om regelmæssige prisstigninger for hver produktkvalitet i den enkelte nationale valuta

— planlagde og iværksatte samtidige og ensartede prisstigninger i hele EF

— nåede til forståelse om at fastholde markedsandelene for de store producenter på konstante niveauer, dog med mulighed for ændring fra tid til anden

— i stigende grad siden begyndelsen af 1990 traf samordnede foranstaltninger til styring af leverancer af produktet i EF for derved at sikre gennemførelsen af de nævnte samordnede prisstigninger

— udvekslede forretningsmæssige oplysninger om leverancer, priser, midlertidige produktionsstandsninger, ordrebeholdninger, kapacitetsudnyttelsesgrader osv. til støtte for nævnte forholdsregler.

...

Artikel 3

Følgende bøder pålægges nedennævnte virksomheder for den overtrædelse, der er omhandlet i artikel 1:

...

ix) NV Koninklijke KNP BT NV, en bøde på 3 000 000 ECU

...«

6 Endvidere beskrives de faktiske omstændigheder således i den appellerede dom:

»9 Det fremgår af beslutningen, at overtrædelsen fandt sted gennem organet 'Product Group Paperboard' (herefter 'PG Paperboard'), der omfattede en række grupper eller udvalg.

10 Under dette organ oprettedes i midten af 1986 et udvalg, 'Presidents Working Group' (herefter 'PWG'), der bestod af repræsentanter for den øverste ledelse for de største kartonproducenter i Fællesskabet (ca. otte).

11 PWG's formål var navnlig drøftelse og opnåelse af enighed vedrørende markeder, markedsandele, priser og kapacitet. Gruppen traf navnlig generelle beslutninger om tidspunkterne for og størrelsen af de prisforhøjelser, som producenterne skulle gennemføre.

12 PWG refererede til 'Direktørkonferencen' (herefter 'Direktørkonferencen' eller 'PC'), i hvis møder næsten samtlige administrerende direktører for virksomhederne deltog (mere eller mindre regelmæssigt). I den relevante periode holdt Direktørkonferencen møde to gange om året.

13 I slutningen af 1987 oprettedes 'Joint Marketing Committee' (herefter 'JMC'). Dette udvalgs hovedopgave var at bestemme, hvorvidt og i bekræftende fald hvorledes der kunne gennemføres prisforhøjelser, samt at fastlægge enkelthederne i forbindelse med de prisinitiativer, der besluttedes af PWG, for hvert af de berørte lande og for de store kunder med henblik på at gennemføre et ensartet prissystem i Europa.

14 Det Økonomiske Udvalg (herefter 'DØU') drøftede bl.a. prisbevægelser på de nationale markeder og ordrebeholdninger og meddelte resultaterne af sine undersøgelser til JMC, eller indtil udgangen af 1987 til dens forgænger, Marketing Committee. DØU, der bestod af flertallet af de berørte virksomheders marketingdirektører, holdt møder flere gange om året.

15 Det fremgår endvidere af beslutningen, at Kommissionen antog, at PG Paperboard's aktiviteter befordredes ved hjælp af udveksling af oplysninger

gennem Fides, der er et forvaltningsinstitut med hjemsted i Zürich (Schweiz). Det fremgår af beslutningen, at de fleste af PG Paperboard's medlemmer sendte regelmæssige rapporter om ordrer, produktion, omsætning og kapacitetsudnyttelse til Fides. Rapporterne blev behandlet i Fides-systemet, og de samlede data blev udsendt til medlemmerne.

16 Sagsøgeren, NV Koninklijke KNP BT (herefter 'KNP'), kontrollerede KNP Vouwkarton BV Eerbeek (herefter 'KNP Vouwkarton') 100% indtil den 1. januar 1990, hvor dette selskab blev overdraget til Mayr-Melnhof. Ifølge beslutningen deltog KNP Vouwkarton, som udgjorde en af divisionerne i KNP's emballagekoncern, i møderne i PWG (indtil midten af 1988), JMC, PC og DØU. I den periode, hvor selskabet deltog i møderne i PWG, ledede KNP Vouwkarton's repræsentant, som var formand for sagsøgerens emballagekoncern og medlem af sagsøgerens direktion, møderne i PWG og møderne i PC. Sagsøgeren blev gjort ansvarlig for KNP Vouwkarton's retsstridige adfærd i perioden fra midten af 1986 til den 1. januar 1990.

17 KNP købte også med virkning fra den 31. december 1986 den tyske emballageproducent Herzberger Papierfabrik Ludwig Osthushenrich GmbH & Co. KG, hvis filial Badische Kartonfabrik (herefter 'Badische') deltog i møderne i PC, JMC og DØU. Badische deltog for sidste gang i JMC i maj 1989, og virksomheden trak sig officielt ud af PG Paperboard ved udgangen af samme år. Da Badische imidlertid foretog prisforhøjelser efter at have forladt PG Paperboard, fandt Kommissionen, at virksomheden fortsat havde deltaget marginalt i kartellet indtil april 1991. Sagsøgeren blev gjort ansvarlig for Badische's deltagelse i kartellet.«

7 16 af de øvrige 18 selskaber, der blev anset for ansvarlige for overtrædelsen, og fire finske virksomheder, der var medlemmer af sammenslutningen Finnboard, og som i denne egenskab blev anset for at hæfte solidarisk for den bøde, der blev pålagt Finnboard, anlagde sag til prøvelse af beslutningen (sag T-295/94, T-301/94, T-304/94, T-308/94, T-310/94, T-311/94, T-317/94, T-319/94,

T-327/94, T-334/94, T-337/94, T-338/94, T-347/94, T-348/94, T-352/94 og T-354/94 og forenede sager T-339/94 — T-342/94).

Den appellerede dom

8 Retten nedsatte den bøde, der var pålagt sagsøgeren, fra 3 000 000 ECU til 2 700 000 ECU og frifandt i øvrigt Kommissionen for sagsøgerens påstande om hel eller delvis annullation af beslutningen.

9 Sagsøgeren havde for Retten gjort fire anbringender gældende til støtte for sin påstand om ophævelse eller nedsættelse af bøden. Der var tale om anbringender om, at beslutningen var utilstrækkeligt begrundet med hensyn til bødeudmålingen, om en fejlvurdering, for så vidt som sagsøgeren blev betegnet som »hovedmand« i kartellet, om en tilsidesættelse af begrundelsespligten i denne forbindelse og endelig om fejl ved beregningen af sagsøgerens bøde.

Anbringendet om, at beslutningen var utilstrækkeligt begrundet med hensyn til bødeudmålingen

10 Sagsøgeren anførte, at det på trods af det relativt høje generelle bødeniveau ikke kunne udledes af beslutningen, hvorledes Kommissionen konkret havde fastsat størrelsen af den bøde, der blev pålagt selskabet.

11 Retten udtalte herom:

»67 Ifølge fast retspraksis har pligten til at begrunde en individuel beslutning til formål at gøre det muligt for Fællesskabets retsinstanser at efterprøve beslutningens lovlighed og at give den berørte de oplysninger, ved hjælp af hvilke det kan fastslås, om der er grundlag for beslutningen, eller om der foreligger en sådan fejl, at den kan anfægtes. Omfanget af begrundelsespligten afhænger af arten af den pågældende retsakt og den sammenhæng, hvori den er vedtaget (jf. f.eks. Rettens dom af 11.12.1996, sag T-49/95, Van Megen Sports mod Kommissionen, Sml. II, s. 1799, præmis 51).

68 Omfanget af begrundelsespligten skal, for så vidt angår en beslutning som den foreliggende, hvorved flere virksomheder pålægges bøder for en overtrædelse af de fællesskabsretlige konkurrenceregler, afgøres under hensyn til, at overtrædelsernes grovhed skal fastslås på grundlag af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (Domstolens kendelse af 25.3.1996, sag C-137/95 P, SPO m.fl. mod Kommissionen, Sml. I, s. 1611, præmis 54).

69 Ved udmålingen af de enkelte bøder har Kommissionen et vist skøn, og det kan derfor ikke antages, at den er forpligtet til at anvende en bestemt matematisk formel (jf. i samme retning Rettens dom af 6.4.1995, sag T-150/89, Martinelli mod Kommissionen, Sml. II, s. 1165, præmis 59).

70 De kriterier, der er lagt til grund ved fastsættelsen af det generelle og det individuelle bødeniveau, fremgår henholdsvis af beslutningens betragtning 168 og 169. I relation til de individuelle bøder har Kommissionen

endvidere i beslutningens betragtning 170 anført, at de virksomheder, der havde deltaget i PWG's møder, som udgangspunkt er blevet anset for kartellets 'hovedmænd', mens de øvrige virksomheder er blevet anset for 'almindelige medlemmer'. I beslutningens betragtning 171 og 172 hedder der endelig, at Rena og Stora bør pålægges betydeligt mindre bøder som følge af deres aktive samarbejde med Kommissionen, samt at otte andre virksomheder, herunder sagsøgeren, ligeledes er berettiget til en relativt mindre nedsættelse, fordi de i deres svar på meddelelsen af klagepunkter ikke bestred de væsentligste af de faktiske forhold, som Kommissionens klagepunkter støttedes på.

71 Det fremgår af Kommissionens skriftlige indlæg for Retten samt af dens svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten, at bøderne blev beregnet på grundlag af den enkelte virksomheds omsætning på Fællesskabets kartonmarked i 1990. Der blev således pålagt bøder, der for 'hovedmændene' i kartellet som udgangspunkt var på 9% af virksomhedens individuelle omsætning og på 7,5% for de øvrige virksomheders vedkommende. Kommissionen har endelig taget hensyn til den samarbejdsvilje, som bestemte virksomheder havde udvist under proceduren for Kommissionen. To virksomheder var af denne grund berettiget til en nedsættelse med to tredjedele af bødernes pålydende, mens de øvrige virksomheder var berettigede til en nedsættelse med en tredjedel.

72 Det fremgår endvidere af en tabel, som Kommissionen har fremlagt, og som indeholder oplysninger vedrørende fastsættelsen af de enkelte bøder, at selv om bøderne ikke er blevet fastsat på grundlag af en strengt matematisk anvendelse af de ovenfor anførte kriterier, er der konsekvent taget hensyn hertil ved bødeberegningen.

73 Det fremgår imidlertid ikke af beslutningen, at bøderne er blevet beregnet på grundlag af de enkelte virksomheders omsætning på Fællesskabets kartonmarked i 1990. De grundsatser på henholdsvis 9% for de

virksomheder, der anses for kartellets 'hovedmænd', og 7,5% for 'almindelige medlemmer', fremgår heller ikke af beslutningen. Endvidere er de nedsættelser, som Rena og Stora blev indrømmet tillige med otte andre virksomheder, herunder sagsøgeren, heller ikke nævnt.

74 Det bemærkes herefter for det første, at beslutningens punkt 169-172 indeholder relevante og tilstrækkelige oplysninger om de hensyn, der er lagt til grund ved bedømmelsen af grovheden og varigheden af den overtrædelse, der er begået af den enkelte virksomhed, når henses til beslutningens detaljerede fremstilling af de faktiske omstændigheder, der gøres gældende mod hver enkelt af beslutningens adressater (jf. i samme retning Rettens dom af 24.10.1991, sag T-2/89, Petrofina mod Kommissionen, Sml. II, s. 1087, præmis 264).

75 Når bøderne som i den foreliggende sag udmåles under konsekvent hensyntagen til visse nærmere kriterier, ville en angivelse af de enkelte kriterier i beslutningen give virksomhederne bedre mulighed for at vurdere, dels om Kommissionen har begået fejl ved fastsættelsen af de individuelle bøder, dels om den individuelle bøde er begrundet ud fra de generelt anvendte kriterier. I den foreliggende sag ville den omstændighed, at beslutningen havde indeholdt oplysninger om de relevante kriterier, dvs. den omsætning, der er lagt til grund, referenceåret, den anvendte grundsats og bødereduktionssatserne, ikke have medført en indirekte offentliggørelse af den nøjagtige omsætning i de virksomheder, som beslutningen var rettet til, hvorved traktatens artikel 214 kunne være overtrådt. Som Kommissionen selv har anført, er størrelsen af de endelige, individuelle bøder ikke fremkommet på grundlag af en strengt matematisk anvendelse af de anførte kriterier.

76 Kommissionen har i øvrigt under retsmødet vedgået, at der ikke var noget til hinder for, at den i beslutningen kunne have anført de kriterier, som den konsekvent havde lagt til grund, og som var blevet offentliggjort under en pressekonference, der fandt sted samme dag, som beslutningen blev vedtaget, af det medlem af Kommissionen, der er ansvarlig for kon-

kurrencepolitikken. I denne forbindelse bemærkes, at det fremgår af fast retspraksis, at begrundelsen for en beslutning skal findes i selve beslutningens tekst, samt at efterfølgende forklaringer fra Kommissionen ikke kan tillægges betydning, medmindre der foreligger særlige omstændigheder (jf. Rettens dom af 2.7.1992, sag T-61/89, Dansk Pelsdyravlerforening mod Kommissionen, Sml. II, s. 1931, præmis 131, og i samme retning Rettens dom af 12.12.1991, sag T-30/89, Hilti mod Kommissionen, Sml. II, s. 1439, præmis 136).

77 Uanset disse konstateringer bemærkes, at begrundelsen for bødeudmålingen i beslutningens betragtning 169-172 er mindst lige så detaljeret som begrundelsen i tidligere kommissionsbeslutninger vedrørende lignende overtrædelser. Selv om anbringendet om manglende begrundelse vedrører en ufravigelig retsgrundsætning, havde Fællesskabets retsinstanser ikke, da beslutningen blev vedtaget, kritiseret Kommissionens begrundelsespraksis med hensyn til de bøder, der pålægges. Først ved dom af 6. april 1995 (sag T-148/89, Tréfilunion mod Kommissionen, Sml. II, s. 1063, præmis 142) samt i to andre domme af samme dato (sag T-147/89, Société metallurgique de Normandie mod Kommissionen, Sml. II, s. 1057 — offentliggjort i sammendrag — og sag T-151/89, Société des treillis et panneaux soudés mod Kommissionen, Sml. II, s. 1191 — offentliggjort i sammendrag) understregede Retten for første gang, at det ville være ønskeligt, at virksomhederne kunne få et detaljeret indblik i, hvorledes den bøde, der pålægges dem, er beregnet, således at de kan tage stilling med fuldt kendskab til sagen uden at være forpligtet til at anlægge sag ved Fællesskabets retsinstanser til prøvelse af Kommissionens beslutning.

78 Det følger heraf, at når Kommissionen i en beslutning konstaterer, at konkurrencereglerne er blevet overtrådt, og pålægger de virksomheder, der har medvirket, bøder, skal den, hvis den ved bødefastsættelsen konsekvent har taget hensyn til visse grundlæggende omstændigheder, anføre disse i selve beslutningens tekst, således at beslutningens adressater har mulighed for at efterprøve, om bødeniveauet er korrekt og vurdere, om der eventuelt skulle foreligge forskelsbehandling.

79 Under de særlige omstændigheder, der er nævnt i ovenfor i præmis 77, og i betragtning af, at Kommissionen under sagens behandling har vist vilje til at fremlægge alle relevante oplysninger vedrørende bødeberegningen, kan den omstændighed, at bødeberegningen ikke specielt er begrundet i beslutningen i nærværende tilfælde, ikke anses for en sådan tilsidesættelse af begrundelsespligten, at det kan begrunde, at de pålagte bøder annulleres helt eller delvist.

80 Anbringendet kan derfor ikke tiltrædes.«

Anbringenderne om en fejlvurdering, for så vidt som sagsøgeren blev betegnet som »hovedmand« i kartellet, og om en tilsidesættelse af begrundelsespligten i denne forbindelse

12 Sagsøgeren gjorde gældende, at Kommissionen uberettiget anså selskabet for »hovedmand« i kartellet, idet Kommissionen med urette lagde til grund, at PWG og PC havde godkendt sagsøgerens repræsentant som formand på baggrund af KNP-koncernens styrke.

13 Endvidere anførte sagsøgeren, at beslutningen var utilstrækkeligt begrundet, idet den ikke lod det fremgå udtrykkeligt, om der blev taget hensyn til den korte varighed af formandskabet for PWG.

14 Retten udtalte i så henseende:

»88 Det hedder i beslutningens betragtning 170, første afsnit: '"Hovedmændene", nemlig de store producenter af karton, der deltog i PWG (Cascades, Finnboard, [Mayr-Melnhof], MoDo, Sarrió og Stora), må bære et særligt ansvar. De var helt klart de væsentligste beslutningstagere og drivende kræfter bag kartellet.'

89 Ifølge betragtning 170, andet afsnit, må sagsøgeren 'også... anses for en hovedmand i kartellet i det tidsrum, hvori det var medlem af PWG', dvs. indtil midten af 1988 (jf. betragtning 36, andet afsnit). Det understreges i beslutningen, at sagsøgerens repræsentant var formand for PC og PWG 'på et kritisk tidspunkt'.

90 Endvidere beskriver beslutningen udførligt PWG's centrale rolle i kartellet (jf. f.eks. betragtning 36, 37, 38, 130, 131 og 132).

91 Beslutningen synes således at indeholde en tilstrækkelig angivelse af grundene til, at Kommissionen betragtede sagsøgeren som 'hovedmand'.

92 Med hensyn til spørgsmålet, om denne begrundelse er berettiget, bemærkes, at sagsøgeren hverken har bestridt, at selskabet deltog i PWG's møder, eller at det endog ledede disse i de første to år, hvor kartellet eksisterede. Sagsøgeren har heller ikke bestridt, at hovedformålet med PWG i realiteten var at begrænse konkurrencen, eller at de af Kommissionen konstaterede former for konkurrencebegrænsende adfærd faktisk fandt sted.

93 Sagsøgeren blev derfor med rette betegnet som 'hovedmand' med henblik på bødeudmålingen, idet selskabets faktiske adfærd inden for PWG og de påberåbte grunde til, at selskabet blev formand for organet, på ingen måde påvirker Kommissionens konstatering.

94 På baggrund af det ovenfor anførte kunne sagsøgeren imidlertid kun betragtes som 'hovedmand' og dermed pålægges en bøde under hensyntagen hertil, for perioden fra midten af 1986 til midten af 1988. Retten vil tage stilling til betydningen af denne konstatering for bødespørgsmålet, hvor Retten har fuld prøvelsesret, i forbindelse med behandlingen af anbringendet om fejl ved beregningen af sagsøgerens bøde (jf. nedenfor, præmis 104 ff.).

95 Anbringendet kan herefter ikke tiltrædes.«

Anbringendet om fejl ved beregningen af sagsøgerens bøde

15 Sagsøgeren gjorde gældende, at Kommissionen ved beregningen af bødens størrelse burde have taget hensyn til Badische's ubetydelige markedsandel og selskabets marginale deltagelse i overtrædelsen fra slutningen af 1989, som var begrænset til Det Forenede Kongerige. Selskabet fandt, at bøden fejlagtigt blev fastsat under hensyntagen til sagsøgerens to datterselskabers deltagelse i kartellet i hele den periode, hvor overtrædelsen fandt sted, dvs. fra midten af 1986 til april 1991.

16 Sagsøgeren var i øvrigt af den opfattelse, at et af de tal, der blev lagt til grund for beregningen af bøden, ikke svarede til Badische's faktiske omsætning.

17 For så vidt angår Kommissionens hensyntagen til varigheden af sagsøgerens deltagelse i kartellet udtalte Retten:

»55 Retten har allerede fastslået, at Kommissionen med rette gjorde sagsøgeren ansvarlig for Badische's retsstridige adfærd...

56 Sagsøgeren har anerkendt, at selskabet efter at have forladt PG Paperboard's organer ved udgangen af 1989 fortsat modtog oplysninger om prisinitiativerne.

57 Sagsøgeren har endvidere ikke bestridt, at det fremgår af tabel F og G i bilagene til beslutningen, at selskabet i april 1990 og januar 1991 satte priserne på sine GD-kvaliteter i Tyskland og i Det Forenede Kongerige op til samme niveau som dem, der blev anvendt af de virksomheder, der deltog i PG Paperboard's organer indtil april 1991.

58 Selskabet synes således bevidst at have fortsat med at drage fordel af de aktiviteter, der fandt sted i strid med traktatens artikel 85, stk. 1, da selskabet ikke kunne være uvidende om, at de oplysninger, det anvendte, hidrørte fra et ulovligt samarbejde.

59 Kommissionen antog derfor med rette i beslutningens betragtning 162, sjette afsnit, at sagsøgeren måtte 'anses for at have deltaget i overtrædelsen indtil tidspunktet for kontrolundersøgelserne', dvs. indtil den 23. og 24. april 1991.

60 Anbringendet kan herefter ikke tiltrædes.«

18 Retten udtalte endvidere:

»104 Som allerede fastslået... anså Kommission med rette sagsøgeren for at være ansvarlig for KNP Vouwkarton's og Badische's retsstridige adfærd. Den fandt ligeledes med rette, at sagsøgeren havde deltaget i kartellet fra midten af 1986 til april 1991...

105 Det følger heraf, at sagsøgerens argumenter om en fejlvurdering af selskabets deltagelse i kartellet ikke kan tiltrædes.

106 Retten kan heller ikke tiltræde argumentet baseret på en fejl i artikel 1 i den nederlandske udgave af beslutningen, hvorefter sagsøgeren deltog 'i en aftale og samordnet praksis, der startede medio 1988'. Beslutningens konklusion skal nemlig fortolkes på baggrund af dens betragtninger (jf. f.eks. Domstolens dom af 16.12.1975, forenede sager 40/73-48/73, 50/73, 54/73, 55/73, 56/73, 111/73, 113/73 og 114/73, Suiker Unie m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1663, præmis 122, 123 og 124), og det fremgår klart af betragtningerne, at Kommissionen i relation til sagsøgeren var af den opfattelse, at selskabet havde deltaget i en aftale og samordnet praksis, der startede i midten af 1986. Det fremgår i øvrigt af sagsøgerens stævning (punkt 8, hvori der henvises til beslutningens betragtning 162), at sagsøgeren også forstod den anfægtede beslutning således.

107 Som tidligere nævnt, blev der pålagt beslutningens adressater bøder på henholdsvis 9% og 7,5% af omsætningen på Fællesskabets kartonmarked i 1990 for de virksomheder, der blev betragtet som hovedmænd i kartellet, og de øvrige virksomheder. Anvendelsen af disse satser er blevet bekræftet

af Kommissionen under retsforhandlingerne og navnlig i Kommissionens svar på et skriftligt spørgsmål fra Retten.

108 For så vidt angår sagsøgeren kan argumentet om Badische's ubetydelige markedsandel ikke tiltrædes. Kommissionen tog nemlig, ligesom for de øvrige virksomheder, hensyn til omsætningen på Fællesskabets kartonmarked. Den bedømte herved Badische's reelle størrelse og økonomiske betydning på dette marked. I det omfang Kommissionen imidlertid lagde Badische's omsætning i 1989 til grund og ikke omsætningen i 1990, som var mindre..., således som den havde pligt til efter ligebehandlingsprincippet, bør sagsøgerens bøde nedsættes. Det skal i denne forbindelse endvidere bemærkes, at Kommissionen ikke i et bestemt tilfælde kan fravige de generelle kriterier, der blev opstillet for fastsættelsen af bøderne, uden at give en forklaring herpå i beslutningen. I henhold til fast retspraksis skal begrundelsen for en beslutning nemlig findes i selve beslutningens tekst. Det tillades ikke, at beslutningen først begrundes efterfølgende under retssagen, medmindre der foreligger særlige omstændigheder, hvilket ikke er tilfældet i nærværende sag (jf. f.eks. dommen i sagen Dansk Pelsdyravlerforening mod Kommissionen, præmis 131).

109 Det fremgår ligeledes af de forklaringer vedrørende fastsættelsen af sagsøgerens bøde, som er blevet givet skriftligt på Rettens begæring, at der blev anvendt en sats på 9% af KNP Vouwkarton's omsætning i 1989 for hele den periode, hvor dette selskab var ejet af KNP, dvs. indtil den 1. januar 1990, selv om ingen repræsentanter for KNP havde deltaget i møderne i PWG efter midten af 1988.

110 I sit skriftlige svar på Rettens spørgsmål og under retsmødet har Kommissionen imidlertid foreslået en alternativ metode for beregningen af bøden. Efter denne anden metode beregnes bøden som 9% af KNP Vouwkarton's og Badische's omsætning for den periode, hvor sagsøgeren

var en af 'hovedmændene' i kartellet, og 7,5% for den resterende periode, hvor overtrædelsen fandt sted.

111 Det må konstateres, at denne anden metode er i overensstemmelse med det i beslutningens betragtning 170, andet afsnit, anførte om, at sagsøgeren må betragtes 'som en hovedmand i kartellet i det tidsrum, hvori det var medlem af PWG'. Der vil derfor skulle tages hensyn til denne konstatering ved fastsættelsen af bøden.

112 Hvad endelig angår det interne salg af karton inden for koncernen må det konstateres, at sagsøgeren ikke har ført nogen form for bevis for, at Kommissionen burde have undladt at tage hensyn til dette salg ved bødeudmålingen.

113 Det følger af ovenstående bemærkninger, at sagsøgerens bøde bør nedsættes.

114 Da der ikke er andre af sagsøgerens anbringender end anbringendet om fejl ved beregningen af sagsøgerens bøde, der kan begrunde, at bøden nedsættes, finder Retten, der har fuld prøvelsesret, at bøden bør fastsættes til 2 700 000 ECU.«

Appellen

19 Appellanten har i appelsagen nedlagt påstand om, at den appellerede dom og beslutningen henholdsvis ophæves og annulleres, og om at den bøde, der er pålagt selskabet, ophæves, subsidiært nedsættes. Mere subsidiært har selskabet nedlagt påstand om, at sagen hjemvises til Retten.

20 Appellanten har gjort fire anbringender gældende til støtte for appellen.

Det første anbringende

21 Som sit første anbringende har appellanten gjort gældende, at Retten med urette undlod at annullere beslutningen på grund af mangler ved begrundelsen, og at Retten selv har tilsidesat begrundelsespligten i henhold til EF-traktatens artikel 190 (nu artikel 253 EF) ved ikke at begrunde sin afvisning af at annullere beslutningen.

22 Ifølge appellanten indeholder beslutningen ikke tilstrækkelige oplysninger om metoden for bødeudmålingen og om, i hvilken grad appellantens to datterselskaber (KNP Vouwkarton og Badische) deltog i overtrædelsen, eller om omsætningen eller varigheden og grovheden af overtrædelsen. Kommissionen er først en måned før retsmødet og under dette fremkommet med nærmere oplysninger i så henseende.

23 Det fremgår imidlertid ifølge appellanten af fast retspraksis, at Kommissionen i selve beslutningen skal angive, hvorledes bøden er udmålt. Dette gælder så meget mere, som appellanten i det foreliggende tilfælde er gjort ansvarlig for flere virksomheders adfærd.

24 Appellanten har endvidere anført, at det er i strid med Domstolens praksis, at Retten i den appellerede doms præmis 79 fastslog, at Kommissionens begrundelsespligt i det konkrete tilfælde kunne være begrænset, fordi der forelå »særlige omstændigheder«, da Kommissionen, der anvendte en matematisk formel, kunne have gengivet denne i beslutningen, således som det i øvrigt blev bemærket af Retten i den appellerede doms præmis 78.

25 Det forhold, at Retten selv kun har præciseret omfanget af begrundelsespligten i dommene i sagerne Tréfilunion mod Kommissionen, Société métallurgique de Normandie mod Kommissionen og Société des treillis et panneaux soudés mod Kommissionen (herefter »armeringsnetdommene«), som der henvises til i den appellerede doms præmis 77, er ifølge appellanten irrelevant, da begrundelsespligten følger af traktatens artikel 190 og ikke af Rettens praksis.

26 Kommissionen har under henvisning til Domstolens praksis (jf. dom af 17.7.1997, sag C-219/95 P, Ferriere Nord mod Kommissionen, Sml. I, s. 4411, præmis 32 ff., og kendelsen i sagen SPO m.fl. mod Kommissionen, præmis 54) gjort gældende, at den råder over et skøn ved udmålingen af en bøde i et konkret tilfælde, og at også Retten har et sådant skøn, når den ændrer bøden under udøvelsen af sin fulde prøvelsesret i henhold til EF-traktatens artikel 172 (nu artikel 229 EF) og artikel 17 i forordning nr. 17. Dette skøn indebærer, at det ikke er nødvendigt, at en beslutning nøjagtigt gengiver metoden for beregningen af bødens størrelse.

27 Kommissionen har henvist til, at Retten i den appellerede doms præmis 74 fastslog, at beslutningens betragtning 169-172 indeholder »relevante og tilstrækkelige oplysninger om de hensyn, der er lagt til grund ved bedømmelsen af grovheden og varigheden af den overtrædelse, der er begået af den enkelte virksomhed«.

28 Den appellerede doms præmis 75-79 er ifølge Kommissionen overflødige. Kommissionen er i øvrigt af den opfattelse, at appellantens udlægning af armeringsnetdommene er forkert. I de pågældende domme fastslog Retten — ligesom i den appellerede dom — at begrundelsen for Kommissionens beslutning var tilstrækkelig, idet den udtrykte et ønske om større klarhed med hensyn til beregningsmetoden. Retten anså herved ikke den manglende klarhed for en manglende begrundelse for beslutningen. Rettens holdning følger højest af princippet om god forvaltningsskik, idet adressaterne for beslutninger ikke bør være nødsaget til at anlægge sag ved Retten for at få kendskab til alle detaljerne i den af Kommissionen anvendte beregningsmetode. Sådanne betragtninger kan imidlertid ikke i sig selv give grundlag for at annullere beslutningen.

29 Kommissionen har endelig anført, at denne rækkevidde af armeringsnetdommene for nylig er blevet bekræftet af Retten. Ifølge Retten skal de oplysninger, som det er ønskeligt, at Kommissionen giver adressaten for en beslutning, ikke betragtes som en supplerende begrundelse, men alene som en talmæssig udmøntning af de i beslutningen anførte kriterier, når disse kriterier kan kvantificeres (jf. bl.a. Rettens dom af 11.3.1999, sag T-151/94, British Steel mod Kommissionen, Sml. II, s. 629, præmis 627 og 628, og af 20.4.1999, forenede sager T-305/94, T-306/94, T-307/94, T-313/94, T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 og T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij m.fl. mod Kommissionen, Sml. II, s. 931, præmis 1180-1184).

30 Der skal først redegøres for de forskellige etaper i Rettens ræsonnement i relation til anbringendet om en tilsidesættelse af begrundelsespligten i forbindelse med udmålingen af bøderne.

31 Retten henviste først i den appellerede doms præmis 67 til fast retspraksis, hvorefter pligten til at begrunde en individuel beslutning har til formål at gøre det muligt for Fællesskabets retsinstanser at efterprøve beslutningens lovlighed og at give den berørte de oplysninger, ved hjælp af hvilke det kan fastslås, om der er grundlag for beslutningen, eller om der foreligger en sådan fejl, at den kan

anfægtes. Omfanget af begrundelsespligten afhænger af arten af den pågældende retsakt og den sammenhæng, hvori den er vedtaget (jf. f.eks. — ud over den af Retten citerede retspraksis — dom af 15.4.1997, sag C-22/94, Irish Farmers Association m.fl., Sml. I, s. 1809, præmis 39).

32 Retten understregede dernæst i den appellerede doms præmis 68, at omfanget af begrundelsespligten, for så vidt angår en beslutning som den foreliggende, hvorved flere virksomheder pålægges bøder for en overtrædelse af de fællesskabsretlige konkurrenceregler, skal afgøres under hensyn til, at overtrædelsernes grovhed afhænger af en lang række forhold, herunder bl.a. sagens særlige omstændigheder, dens sammenhæng og bødernes afskrækkende virkning, uden at der er opstillet en bindende eller udtømmende liste over de kriterier, som obligatorisk skal tages i betragtning (kendelsen i sagen SPO m.fl. mod Kommissionen, præmis 54).

33 I denne forbindelse udtalte Retten i den appellerede doms præmis 74,

»at beslutningens betragtning 169-172 indeholder relevante og tilstrækkelige oplysninger om de hensyn, der er lagt til grund ved bedømmelsen af grovheden og varigheden af den overtrædelse, der er begået af den enkelte virksomhed, når henses til beslutningens detaljerede fremstilling af de faktiske omstændigheder, der gøres gældende mod hver enkelt af beslutningens adressater (jf. i samme retning Rettens dom af 24.10.1991, sag T-2/89, Petrofina mod Kommissionen, Sml. II, s. 1087, præmis 264)«.

34 I den appellerede doms præmis 75-79 afsvækkede Retten imidlertid — ikke utvetydigt — rækkevidden af udtalelsen i præmis 74.

35 Det fremgår således af den appellerede doms præmis 75 og 76, at beslutningen ikke indeholder en angivelse af de nærmere kriterier, som Kommissionen konsekvent tog hensyn til ved fastsættelsen af bøderne, selv om den kunne have fremlagt disse oplysninger, som ville have givet virksomhederne bedre mulighed for at vurdere, om Kommissionen havde begået fejl ved fastsættelsen af den individuelle bøde, og om dennes størrelse var begrundet ud fra de generelt anvendte kriterier. Retten bemærkede videre i den appellerede doms præmis 77, at det i henhold til armeringsnetdommene er ønskeligt, at virksomhederne kan få et detaljeret indblik i, hvorledes den bøde, der pålægges dem, er beregnet, uden at være forpligtet til at anlægge sag til prøvelse af Kommissionens beslutning.

36 Retten konkluderede endelig i den appellerede doms præmis 79, at »den omstændighed, at bødeberegningen ikke specielt er begrundet i beslutningen«, var berettiget under de særlige konkrete omstændigheder, som bestod i, at der blev fremlagt oplysninger om beregningen under sagens behandling, og at den i armeringsnetdommene indeholdte fortolkning af traktatens artikel 190 havde karakter af en nyskabelse.

37 Inden der på baggrund af de af appellanten fremførte argumenter skal tages stilling til rigtigheden af Rettens bemærkninger vedrørende de konsekvenser, det kan have for spørgsmålet, om begrundelsespligten er opfyldt, at der blev fremlagt oplysninger om beregningen under sagens behandling, og at armeringsnetdommene havde karakter af en nyskabelse, skal det undersøges, om Kommissionen med henblik på at opfylde begrundelsespligten i traktatens artikel 190 i beslutningen skulle have givet en mere detaljeret redegørelse for metoden for beregningen af bøderne ud over oplysningerne om de hensyn, der gav den grundlag for at bedømme grovheden og varigheden af overtrædelsen.

38 Det skal i denne forbindelse understreges, at Retten er kompetent i to henseender, når der er tale om søgsmål til prøvelse af kommissionsbeslutninger, hvorved der pålægges virksomheder bøder for overtrædelser af konkurrencereglerne.

39 For det første skal den prøve lovligheden af beslutningerne i henhold til EF-traktatens artikel 173 (efter ændring nu artikel 230 EF). Den skal herved bl.a. kontrollere, at begrundelsespligten i henhold til traktatens artikel 190 er opfyldt, idet en tilsidesættelse heraf medfører, at beslutningen kan annulleres.

40 For det andet har Retten kompetence til inden for rammerne af den fulde prøvelsesret, der er tillagt den ved traktatens artikel 172 og artikel 17 i forordning nr. 17, at vurdere, om bødernes størrelse er passende. Denne vurdering kan begrunde, at der fremlægges og tages hensyn til yderligere oplysninger, som det ikke umiddelbart er nødvendigt at nævne i beslutningen i medfør af begrundelsespligten efter traktatens artikel 190.

41 Hvad angår kontrollen med, at begrundelsespligten er opfyldt, skal der erindres om, at artikel 15, stk. 2, andet afsnit, i forordning nr. 17 bestemmer: »Ved fastsættelsen af bødens størrelse skal der tages hensyn til både overtrædelsens grovhed og dens varighed.«

42 Under disse omstændigheder og på baggrund af den i den appellerede doms præmis 67 og 68 nævnte retspraksis er kravene i henhold til den væsentlige formforskrift, som begrundelsespligten udgør, opfyldt, såfremt Kommissionen i sin beslutning giver oplysninger om de hensyn, der har givet den grundlag for at bedømme overtrædelsens grovhed og dens varighed. Hvis der ikke gives sådanne oplysninger, er beslutningen ugyldig på grund af mangler ved begrundelsen.

43 Retten fastslog imidlertid med rette i den appellerede doms præmis 74, at Kommissionen havde opfyldt disse krav. Det må nemlig konstateres — således som Retten gjorde det — at beslutningens betragtning 167-172 opregner de kriterier, Kommissionen anvendte ved bødeberegningen. Betragtning 167 vedrører således bl.a. overtrædelsens varighed, og den indeholder også — ligesom betragtning 168 — de hensyn, Kommissionen lagde til grund ved bedømmelsen af overtrædelsens grovhed og det generelle bødeniveau. Betragtning 169 angiver de faktorer, Kommissionen tog hensyn til ved fastsættelsen af den bøde, der skulle

pålægges hver enkelt virksomhed. I betragtning 170 udpeges de virksomheder, der måtte anses for »hovedmænd« i kartellet og måtte bære et særligt ansvar i forhold til de øvrige virksomheder. Endelig nævnes det i betragtning 171 og 172, hvilke konsekvenser for bødernes størrelse det skulle have, at forskellige producenter havde samarbejdet med Kommissionen under kontrolundersøgelserne med henblik på at få fastlagt de faktiske omstændigheder eller i deres svar på meddelelsen af klagepunkter.

44 Det forhold, at mere præcise oplysninger som f.eks. virksomhedernes omsætning eller de af Kommissionen anvendte nedsættelsessatser blev meddelt senere på en pressekonference eller under retssagen, kan ikke skabe tvivl om den konstatering, der er indeholdt i den appellerede doms præmis 74. Præciseringer, der foretages af den institution, der har truffet en anfægtet beslutning, som supplement til en begrundelse, der allerede i sig selv er tilstrækkelig, er nemlig strengt taget uden betydning ved afgørelsen af, om begrundelsespligten er opfyldt, selv om de kan være nyttige i forbindelse med den interne kontrol af betragtningerne til beslutningen, der foretages af Fællesskabets retsinstanser, idet de giver institutionen mulighed for at uddybe de grunde, der danner grundlag for beslutningen.

45 Kommissionen kan ganske vist ikke undlade at udøve sit skøn ved udelukkende og mekanisk at anvende matematiske formler. Den kan imidlertid give en begrundelse for sin beslutning, der går ud over de i denne doms præmis 42 nævnte krav, bl.a. ved at angive de tal, der — navnlig i relation til den ønskede afskrækkende virkning — har været afgørende for udøvelsen af skønsbeføjelsen ved fastsættelsen af de bøder, der pålægges flere virksomheder, der mere eller mindre intensivt har deltaget i overtrædelsen.

46 Det kan nemlig være ønskeligt, at Kommissionen gør brug af denne mulighed, således at virksomhederne kan få detaljeret kendskab til, hvorledes den bøde, der er pålagt dem, er beregnet. Mere generelt kan det være med til at skabe åbenhed i forvaltningen og gøre det lettere for Retten at udøve sin fulde prøvelsesret, hvorved Retten ikke alene skal kunne tage stilling til, om den anfægtede beslutning er lovlig, men også om den pålagte bøde er passende. Den pågældende mulighed kan imidlertid, som understreget af Kommissionen, ikke ændre omfanget af de krav, der følger af begrundelsespligten.

47 Retten kunne derfor ikke uden at tilsidesætte traktatens artikel 190 i den appellerede doms præmis 78 udtale, at »Kommissionen... hvis den ved bødefastsættelsen konsekvent har taget hensyn til visse grundlæggende omstændigheder, [skal] anføre disse i selve beslutningens tekst«. Tilsvarende kunne Retten efter i den appellerede doms præmis 74 at have konstateret, at beslutningen indeholdt »relevante og tilstrækkelige oplysninger om de hensyn, der er lagt til grund ved bedømmelsen af grovheden og varigheden af den overtrædelse, der er begået af den enkelte virksomhed«, ikke uden at gøre sig skyldig i selvmodsigelser i præmisserne i den appellerede doms præmis 79 henvise til, at »bødeberegningen ikke specielt er begrundet i beslutningen«.

48 Den retlige fejl, Retten således har begået, kan imidlertid ikke medføre en ophævelse af den appellerede dom, eftersom Retten i betragtning af ovenstående bemærkninger — uanset den appellerede doms præmis 75-79 — korrekt forkastede anbringendet om en tilsidesættelse af begrundelsespligten i forbindelse med udmålingen af bøderne.

49 Da det ikke i henhold til begrundelsespligten påhvilede Kommissionen at angive tallene i forbindelse med metoden for bødeudmålingen i beslutningen, skal der ikke tages stilling til de forskellige argumenter, appellanten har fremført ud fra denne forkerte forudsætning.

50 Det første anbringende må herefter forkastes.

Det andet anbringende

51 Som sit andet anbringende har appellanten gjort gældende, at Retten med urette undlod at tage stilling til selskabets argument om, at Kommissionen fejlagtigt pålagde det en bøde for perioden efter slutningen af 1989, eller subsidiært kun

burde have pålagt det en meget lille bøde i betragtning af selskabets marginale deltagelse i kartellet. Retten har tilsidesat traktatens artikel 190 ved ikke at tage hensyn til disse særlige omstændigheder.

52 Appellanten har endvidere gjort gældende, at Retten med urette anvendte satsen 7,5% af virksomhedens omsætning i den omhandlede periode, hvilket ikke er passende under hensyn til selskabets rent marginale deltagelse i kartellet.

53 Hvad angår anbringendets første led må det konstateres, at det — som understreget af Kommissionen — fremgår af den appellerede doms præmis 55-59, at Retten tog stilling til sagsøgerens argument og forkastede det. Argumentet om manglende begrundelse kan derfor ikke tiltrædes.

54 Hvad angår anbringendets andet led skal der erindres om, at Retten har fuld prøvelsesret vedrørende størrelsen af de bøder, som er pålagt virksomheder for overtrædelse af fællesskabsretten, og at det ikke tilkommer Domstolen, når den træffer afgørelse vedrørende retlige spørgsmål under en appelsag, af billighedsgrunde at omgøre det skøn, som Retten har foretaget i så henseende (dommen i sagen Ferriere Nord mod Kommissionen, præmis 31).

55 I det foreliggende tilfælde har appellanten blot anfægtet det skøn, Retten har foretaget med hensyn til bødens passende størrelse, uden at angive forhold, der retligt kan begrunde, at Domstolen prøver det pågældende skøn. Anbringendets andet led må således afvises.

56 Det andet anbringende må derfor forkastes.

Det tredje anbringende

57 Som sit tredje anbringende har appellanten gjort gældende, at Retten med urette i den appellerede doms præmis 112 fastslog, at »sagsøgeren [hvad angår det interne salg af karton inden for koncernen]... ikke har ført nogen form for bevis for, at Kommissionen burde have undladt at tage hensyn til dette salg ved bødeudmålingen«.

58 Appellanten har anført, at det først under retsmødet i relation til Badische viste sig, at Kommissionen i den omsætning, der dannede grundlag for bødeudmålingen, medregnede det interne salg af det omhandlede produkt (til et søsterselskab, der forarbejdede det). Selskabet gjorde da gældende, at sådanne transaktioner ikke havde haft nogen indflydelse på fællesmarkedet og ikke kunne tillægges betydning ved bødeudmålingen.

59 Under disse omstændigheder har Retten ved at fastslå, at sagsøgeren ikke havde ført »nogen form for bevis« i så henseende, tilsidesat retten til kontradiktion, begrundelsespligten, ligebehandlingsprincippet og proportionalitetsprincippet samt artikel 15 i forordning nr. 17.

60 Kommissionen har anført, at sagsøgeren — i modsætning til hvad selskabet hævder — længe havde været bekendt med, at der blev taget hensyn til den interne omsætning med henblik på fastlæggelsen af virksomhedens markedsandele. Sagsøgeren kom ganske vist ind på dette punkt under retsmødet, men selskabet forklarede ikke, hvorfor salget til et søsterselskab skulle trækkes fra. Rettens konklusion i den appellerede doms præmis 112 er derfor korrekt.

61 Det bemærkes i denne forbindelse, at anbringendet ikke kan føre til noget. Selv hvis det antages, at sagsøgeren faktisk under retsmødet for Retten havde ført de fornødne beviser til støtte for sit synspunkt om, at Kommissionen med urette tog hensyn til det interne salg af karton inden for koncernen med henblik på bødeudmålingen, kan dette synspunkt ikke tiltrædes i henseende til artikel 15, stk. 2, i forordning nr. 17, som har til formål at sikre, at sanktionen står i rimeligt forhold til virksomhedens størrelse på markedet for de af overtrædelsen omfattede produkter (jf. i samme retning dom af 7.6.1983, forenede sager 100/80-103/80, Musique Diffusion française m.fl. mod Kommissionen, Sml. s. 1825, præmis 119).

62 Retten har selv med rette i dommen af 14. maj 1998 i sagen Europa Carton mod Kommissionen (sag T-304/94, Sml. II, s. 869, præmis 128) udtalt: »Hvis der ikke blev taget hensyn til værdien af de interne kartonleverancer inden for Europa Carton, ville de vertikalt integrerede selskaber nødvendigvis blive begunstiget på uberettiget vis. Der ville i så fald ikke blive taget hensyn til den fordel, der blev draget af kartellet, og den pågældende virksomhed ville dermed ikke blive pålagt en sanktion, der står i forhold til dens betydning på markedet for de af overtrædelsen omfattede produkter.«

63 Det tredje anbringende må derfor forkastes.

Det fjerde anbringende

64 Som sit fjerde anbringende har appellanten gjort gældende, at Kommissionen med urette med henblik på bødeudmålingen gjorde selskabet ansvarligt for den overtrædelse, der blev begået af Badische fra midten af 1986, selv om appellanten først erhvervede dette selskab den 1. januar 1987, og at Retten uberettiget godkendte dette ansvar uden nærmere forklaring, selv om sagsøgeren havde

anfægtet det. Retten har således tilsidesat begrundelsespligten, ligebehandlingsprincippet og proportionalitetsprincippet samt artikel 15 i forordning nr. 17 i forbindelse med bødeudmålingen.

65 Kommissionen har gjort gældende, at dette anbringende må afvises, da sagsøgeren ikke for Retten — hverken under den skriftlige forhandling eller under retsmødet — anfægtede det forhold, at KNP blev gjort ansvarlig for Badische's retsstridige adfærd.

66 Det bemærkes i denne forbindelse, at selv om det faktisk fremgår af den appellerede doms præmis 17, at »KNP... med virkning fra den 31. december 1986 [købte] den tyske emballageproducent Herzberger Papierfabrik Ludwig Osthushenrich GmbH & Co. KG, hvis filial Badische... deltog i møderne i PC, JMC og DØU«, fastslog Retten ikke desto mindre i præmis 55, at Kommissionen »med rette gjorde sagsøgeren ansvarlig for Badische's retsstridige adfærd«, og i præmis 104, at den »med rette [fandt], at sagsøgeren havde deltaget i kartellet fra midten af 1986 til april 1991«. Retten udtaler sig imidlertid på intet sted i den appellerede dom om det forhold, at KNP blev gjort ansvarlig for Badische's deltagelse i kartellet i perioden forud for KNP's erhvervelse af Badische.

67 Som anført af generaladvokaten i punkt 48 og 50 i forslaget til afgørelse og i modsætning til, hvad Kommissionen har hævdet, anmodede sagsøgeren i sit skriftlige indlæg udtrykkeligt Retten om at drage konsekvenserne af, at Badische først var blevet en del af koncernen fra den 1. januar 1987.

68 Det følger heraf, at Retten har tilsidesat begrundelsespligten ved at undlade at tage stilling til sagsøgerens argument om, at selskabet under alle omstændigheder først kunne gøres ansvarligt for Badische's retsstridige adfærd fra tidspunktet for dets erhvervelse af Badische.

69 Punkt 1 i den appellerede doms konklusion må derfor ophæves.

70 Ifølge artikel 54, stk. 1, i EF-statutten for Domstolen ophæver Domstolen, hvis den giver appellanten medhold, den af Retten trufne afgørelse. Domstolen kan enten selv træffe endelig afgørelse, hvis sagen er moden til påkendelse, eller hjemvise den til Retten til afgørelse. Da sagen er moden til påkendelse, bør der træffes endelig afgørelse om størrelsen af den bøde, der skal pålægges appellanten.

Annullationssøgsmålet

71 Hvad angår spørgsmålet om varigheden af den overtrædelse, appellanten skal gøres ansvarlig for, og navnlig spørgsmålet, om appellanten kan gøres ansvarlig for Badische's retsstridige adfærd i perioden forud for selskabets erhvervelse af Badische, bemærkes, at det som udgangspunkt er den fysiske eller juridiske person, der ledte den pågældende virksomhed på det tidspunkt, hvor overtrædelsen blev begået, der er ansvarlig for overtrædelsen, selv om det på tidspunktet for vedtagelsen af den beslutning, hvorved overtrædelsen blev fastslået, var en anden person, der havde ansvaret for virksomhedens drift.

72 Det er i det foreliggende tilfælde ubestridt, at Badische deltog i kartellet i perioden fra midten af 1986 til den 1. januar 1987, hvor virksomheden var en filial af den tyske emballageproducent Herzberger Papierfabrik Ludwig Osthushenrich GmbH & Co KG. Sidstnævnte selskab blev først med virkning fra den 31. december 1986 — uden at miste sin status som juridisk person — overtaget

af appellanten, der, som det fremgår af beslutningens betragtning 149, andet afsnit, blev »ejer (95%)« af selskabet i hele den omhandlede periode, hvor overtrædelsen blev begået.

73 Af de i den appellerede doms præmis 46-50 anførte grunde må appellanten betragtes som ansvarlig for den af Badische begåede overtrædelse i perioden fra januar 1987 til april 1991. Retten bemærkede nemlig med rette:

»46 Det skal... først bemærkes, at sagsøgeren ikke har gjort gældende, at selskabet ikke kunne øve afgørende indflydelse på KNP Vouwkarton's og Badische's handelspolitik.

47 Endvidere bemærkes, at det er ubestridt, at et medlem af sagsøgerens direktion deltog i møderne i PWG, og endog ledede disse møder, indtil 1988. Ifølge beslutningen var PWG et af de organer, hvor de konkurrencebegrænsende drøftelser hovedsagelig fandt sted, hvilket sagsøgeren ikke har bestridt.

48 Under disse omstændigheder findes Kommissionen at have godtgjort, at sagsøgeren gennem sit direktionsmedlem var aktivt involveret i KNP Vouwkarton's konkurrencebegrænsende handlinger. I og med at sagsøgeren var involveret på en sådan måde i et af sine datterselskabers deltagelse i kartellet, må selskabet også nødvendigvis have været bekendt med og have godkendt Badische's deltagelse i den overtrædelse, som KNP Vouwkarton havde andel i.

49 Det ændrer ikke noget ved sagsøgerens ansvar, at direktionsmedlemmet ophørte med at deltage i møderne i PG Paperboard's organer i 1988. Sagsøgeren måtte nemlig som moderselskab i forhold til sine datterselskaber træffe alle nødvendige foranstaltninger med henblik på at forhindre en fortsættelse af en overtrædelse, som sagsøgeren ikke var uvidende om. Sagsøgeren har i øvrigt ikke bestridt, at selskabet end ikke forsøgte at forhindre, at overtrædelsen fortsatte.

50 Det følger ligeledes heraf, at overdragelsen af KNP Vouwkarton til Mayr-Melnhof med virkning fra den 1. januar 1990 ikke påvirkede sagsøgerens ansvar for, at Badische's konkurrencebegrænsende adfærd fortsatte.«

74 Under hensyn til begrundelsen for den appellerede dom og ovenstående bemærkninger bør den bøde, der er pålagt appellanten, fastsættes til 2 600 000 EUR.

Sagens omkostninger

75 Såfremt der gives appellanten medhold, og Domstolen selv endeligt afgør sagen, træffer den afgørelse om sagens omkostninger jf. procesreglementets artikel 122, stk. 1. I henhold til procesreglementets artikel 69, stk. 2, som ifølge artikel 118 finder anvendelse på appelsager, pålægges det den tabende part at betale sagens omkostninger, hvis der er nedlagt påstand herom.

76 Appellanten har tabt appelsagen på de fleste punkter og bør derfor bære sine egne omkostninger og betale to tredjedele af Kommissionens omkostninger i forbindelse med sagen for Domstolen.

På grundlag af disse præmisser

udtaler og bestemmer

DOMSTOLEN (Femte Afdeling)

1) **Punkt 1 i konklusionen i den dom, Retten i Første Instans afsagde den 14. maj 1998 i sag T-309/94, KNP BT mod Kommissionen, ophæves.**

2) **Den bøde, der er pålagt NV Koninklijke KNP BT ved artikel 3 i Kommissionens beslutning 94/601/EF af 13. juli 1994 om en procedure i henhold til EF-traktatens artikel 85 (IV/C/33.833 — Karton), fastsættes til 2 600 000 EUR.**

3) I øvrigt forkastes appellen.

4) NV Koninklijke KNP BT bærer sine egne omkostninger og betaler to tredjedele af Kommissionen for De Europæiske Fællesskabers omkostninger i forbindelse med sagen for Domstolen.

5) Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber bærer en tredjedel af sine egne omkostninger i forbindelse med sagen for Domstolen.

La Pergola Wathelet Edward

Jann Sevón

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 16. november 2000.

R. Grass

Justitssekretær

A. La Pergola

Formand for Femte Afdeling